

"фалшивите усилия на героите да се спасят от самите себе си". И Ирина, и Борис, въпреки стремглавото изкачване напред и нагоре, няма да успеят да преодолеят земното притегляне, няма да сбъднат себе си като една мечтана и желана другост, като търсено откритие на портата към "другите светове". Просто портата е сбъркана, почукали са на отворена към бездната на изпепеляващите, а не на просветляващите страсти врата, не на тази, която извежда към спасителната Любов.

Разбира се, романът познава и предлага "ключ към Рая", към идеологическия Рай. Там портата може да бъде широко отворена, но и тук трябва да се заплати. Подобно на плебея на Смирненски, и плебейт на Димов, Павел Морев, ще трябва да стане роб на компромиса, да "съчетава идеологичното с приятното", както звучи вълшебната формула през устата на иронично гаврещия се със своя брат Борис в самото начало на второто издание на романа, или, казано другояче, "да съгласуваш личния си живот с онова, което изисква партията", каквато е формулировката в самия край на първото издание, подслушана като мисъл на Павел Морев. Автоцензурата е доловила самоиронията на формулата и я е оттеглила от патетичния Павел, за да се чувства на мястото си у гаврещия се с идеите им Борис. Всъщност, на когото и да се приписва, гаврата в крайна сметка е заложена в съдържанието на самата формула, както и в социалния механизъм, който може да скове във формулност битието на своите герои, който може да откаже смисленост на широко прокламирания "друг свят" на новото време. Навлизайки в най-интимните кътчета на душата, неговите императиви се превръщат в карикатура – ето мечтата на Варвара: "да се види отново спретната и чиста на партийно събрание, с доклад под мишница. Събранията бяха нейната стихия, а красноречието – талантът ѝ".

Иронията (имплицирана от автора или привнесена от днешния читател) неудържимо оглася текста на романа, на насаяйки последни щрихи към тъжната история на конструираните в него "други светове" и техните победени завоеватели. Истинските "други светове" са невъзможни за "за-